TÜRK DÜNYASININ BİRLEŞTİRİCİ GÜCÜ-TÜRKPA

Ahmet ALAN*

Özet: TÜRKPA, Türk devletlerinin parlamentoları arasında güçlü bir iş birliği ve dayanışma platformudur. Bu makalede, TÜRKPA'nın kökeni, işleyişi ve etkileri ele alınmaktadır.

TÜRKPA'nın kuruluş amacı, Türk dünyasının birliğini güçlendirmek ve ortak çıkarları korumaktır. Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi Türk devletlerinin parlamentolarından oluşan TÜRKPA, birlikte ortak projeler geliştirir ve siyasi diyalogu teşvik eder. Makalede, TÜRKPA'nın üye devletlerinin parlamento yapıları ve temsiliyeti detaylı olarak incelenir. Her ülkenin TÜRKPA'ya katılım süreci ve rolü açıklanarak, asambledeki iş birliği ve koordinasyonun önemi vurgulanır. TÜRKPA'nın görevleri, sorumlulukları ve faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde açıklanır. Parlamentolar arası diyalogun güçlendirilmesi, ortak çıkarların savunulması ve Türk dünyasının birliğinin teşvik edilmesi gibi amaçlar, TÜRKPA'nın öncelikli hedefleridir. Son olarak, TÜRKPA'nın Türk devletleri arasında birleştirici bir güç olduğu vurgulanır. TÜRKPA, Türk dünyasının ortak tarih ve kültür mirası etrafında bir araya gelmesini sağlayarak, birlik ve dayanışmayı güçlendirir.

Bu makale, TÜRKPA'nın Türk dünyasının birleşik bir geleceği için önemli bir rol oynadığını ve Türk devletlerinin ortak çıkarlarını savunmak için güçlü bir platform sağladığını vurgular.

Anahtar Kelimeler: *TÜRKPA, Türk Devletleri, Parlamentolar Arası İş Birliği, Siyasi Diyalog, Birlik ve Dayanışma.*

The Unifying Force of the Turkic World-Turkpa

Abstract: TURKPA, is the abbreviation for the Parliamentary Assembly of Turkic Speaking Countries, which serves as a strong platform for cooperation and solidarity among the parliamentary bodies of Turkic states. Comprising parliaments of Turkey, Azerbaijan, Kazakhstan, and Kyrgyzstan, TURKPA fosters joint projects and encourages political dialogue among its members.The establishment purpose of TURKPA is to strengthen the unity of the Turkic world and safeguard common interests. The parliamentary structures and representation of member states are examined, elucidating the functioning of TURKPA. The participation process and roles of each country in TURKPA are delineated.The duties, responsibilities, and activities of TURKPA are detailed. Promoting parliamentary dialogue, defending common interests, and fostering Turkic unity are among its key objectives.

TURKPA is underscored as a unifying force among Turkic states. By facilitating the convergence around the common historical and cultural heritage of the Turkic world, TURKPA enhances unity and solidarity.

Key Words*: TURKPA, Turkic States, Parliamentary Cooperation, Political Dialogue, Unity And Solidarity*

Giriş

Geçmişten günümüze kadar yaşanan süreç içerisinde birtakım gelişmeler bireysel ya da topluluklar arasındaki ilişki konusunda anlayışlılıktan ziyade değil devletler arasındaki ilişkilerinde yapısını değiştirmiştir. Devletlerin ikili ilişkileri ile kurmuş oldukları etkileşim hükümetlerin yönetim yapılarına göre şekil alırken devlet tarafında görülen değişimler uluslararası ilişkiler ekseninde doğrudan etki etmiştir. 1648 Vestfalya Barışı ile modern devletlerin ortaya çıkması 1789 Fransız ihtilali ile ulus devletlerin görünürlük kazanarak dünya sistemi içerisinde ağırlık kazanması ve benzeri gelişmeler devletlerin birbirleri ile olan münasebetlerini doğrudan etkilemiştir (Özkan, 2023: 126). Bilhassa 20. Yy'da yaşanan dünya savaşları ve silahlanma çabası dünya nüfusunda milyonlarca insanın hayatını yitirmesine ve birçok devletin veyahut imparatorluğun yeniden dönüşüm yaşamasına sebebiyet vermiştir.

Devletlerin birbirleri ile olan sorunları birinci dünya savaşına kadar eski diploması olarak bilinirken Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler uluslararası örgütlerin ve birlikteliklerini kurma çabası günümüzde yeni diplomasi olarak bilinen yöntemler ortaya çıkmıştır. Bundan ötürü devletlerin dış politika eksenleri arasında önemli bir konu olan diplomasi terimi zaman içerisinde başka evrime dönüşmüş ve pek çok farklı diplomasi türlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte geniş bir alan oluşturmuştur. Yeni diplomasi olarak karşımıza çıkan bu kavramlar arasında en çok önemli olan parlamenter diplomasi alt kavram

* Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0002-6263-5533.

DOI :10.30546/100981.1.2024.0139

olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya üzerindeki çeşitli bölgelerde devletler bir araya gelerek oluşturmuş oldukları parlamenter birliktelikler, birlikteliğe üye olan devletler açısından birer bütünleşme anlamış taşımıştır. Tabii ki burada kastedilen topyekûn bir bütünleşme değil bölgesel ya da küresel düzeyde parlamentolar düzeyinde bir birliktelik oluşturmaya çalışmaktadır (Özkan, 2023: 126-127).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1991 yılına kadar sürekliliği olan Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu bir uluslararası ilişkiler sistemi bulunmaktaydı. Türkiye'yi de etkisi altında bırakan bu sistem karşısında Anadolu Sovyet tehditti altında idi ve Türkiye'nin dış politika ekseni bu doğrultuda tutumunu şekillendirdi. 1991 yılında dağılan Sovyet Rusya'nın egemenliği altından bağımsızlığını ilan Türk Cumhuriyetleri Devletleri ile Türkiye dış politikasını tekrardan gözden geçirmesine sebebiyet olmuştur. Bu eksende Türkistan bölgesi ile ilişkilerini geliştirmeye çalışan Ankara hükümeti 2008 yılına gelindiğinde Türk Devletleri ile her alanda ikili ilişkilerini geliştirmeye çalışmış ve parlamenter diplomasiyi etkene alarak daha da ileri seviyeye adım atmıştır. Ankara Hükümeti ve Türk Devletleri aralarında Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi'nin oluşturulması ve aynı zaman da bölgesel bütünleşme anlamında faaliyet adımlarının atılması gerçekleştirilmiştir.

Uluslararası ilişkiler sahnesinde, bölgesel iş birliği ve dayanışmanın önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bu bağlamda, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Türk dünyasının ortak değerlerini ve çıkarlarını güçlendirmek için önemli bir platform olarak öne çıkmaktadır. TÜRKPA, üye ülkelerin parlamenterlerinin katılımıyla oluşturulan ve karşılıklı iş birliğini teşvik eden bir yapıya sahiptir.

TÜRKPA'nın kökenleri, Türk dili ve kültürünün zengin mirasına dayanmaktadır. Bu asil geçmiş, bugün TÜRKPA'nın üye ülkeleri arasında güçlü bir bağ oluşturmuş ve ortak amaçlara ulaşma yolunda önemli bir itici güç haline gelmiştir.

Asamblenin kuruluşundan bu yana, bölgesel istikrarın ve kalkınmanın güçlendirilmesi, demokrasi ve insan haklarının desteklenmesi gibi alanlarda etkili çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

2.TÜRKPA Tarihçesi

TÜRKPA'nın kökenleri, Türk dili konuşan ülkeler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ihtiyacı üzerine odaklanmıştır. İlk öneri, 2006 yılında Bakü'de gerçekleştirilen Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda ortaya atılmıştır. Bu toplantıda, Türk dili konuşan ülkeler arasında daha etkili bir iş birliği mekanizması kurulması gerekliliği vurgulanmıştır.

Günümüzde parlamento diplomasisi, uluslararası alanda devletlerarası iş birliğinin gelişmesi bakımından oldukça önem kazanmıştır. Birçok devlet tarafından izlenen parlamento diplomasisi sonucunda devletler arasında çeşitli parlamento örgütleri kurulmuştur. Türk Devletleri arasında böyle bir parlamento örgütü ihdas edilmesi ihtiyacı 2001 yılında gerçekleşen Yedinci Zirve'de Kazakistan tarafından dile getirilmiştir.

Bu doğrultuda 21 Kasım 2008 tarihinde Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan arasında imzalanan İstanbul Anlaşması ile TÜRKPA'nın kuruluşu gerçekleşmiştir. TÜRKPA'nın kurucu anlaşması olan İstanbul Anlaşması'nın 1. maddesine göre TÜRKPA bir danışma organı niteliğinde olup organları; Asamble Konseyi, Genel Kurul ve Sekretaryadır. Anlaşma'nın 9. maddesinde Anlaşma 'ya taraf olmayan devletlerin de kurullara gözlemci üye olarak katılabilecekleri belirtilmiştir. Nitekim Macaristan Ulusal Meclisi, Anlaşma 'ya taraf olmamakla birlikte gözlemci üye statüsüne sahiptir (Erkiner, 2022: 234-235).

2022 yılına kadar Türk Dili Konuşanlar Ülkesi Parlamenter Sistemi olarak faaliyet göstermiştir. Kazakistan kurucu Cumhurbaşkanı Nur Sultan Nazarbayev önerisi ile bugün ki adını almıştır (Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) (diplomaticdictionary.com) erişim tarihi: 13.04.2024).

3.TÜRKPA Kurumsal Yapısı Oluşumu ve Dış Politika Rolü

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) 21 Kasım 2008 tarihinde İstanbul'daki Dolmabahçe Sarayı'nda; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye Cumhuriyeti parlamento başkanlarının imzalamış olduğu antlaşma ile kurulmuştur.

29 Eylül 2009 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin başkenti Bakü`de, Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi'nin (kurulduğu zamanki adıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi) ilk genel kurul toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda TÜRKPA'nın içtüzüğü, sekretarya yönetmeliği ve Bakü Beyannamesi kabul edilmiştir. Aynı zamanda TÜRKPA Sekretaryasının sürekli Bakü şehrinde yerleşik olması karara bağlanmıştır.

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi, bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, devlet sınırlarının ihlal edilmezliği, birbirinin iç işlerine karışmama ve eşitlik ilkelerine saygıyı benimser; üye ülkelerin birbirleriyle ve üçüncü taraflarla iş birliğini, bu ilkelerin ışığında yürütmelerini esas alır (https://turkpa.org erişim tarihi: 13.04.2024).

TÜRKPA, parlamento diplomasisinin geliştirilmesi suretiyle, üye ülkeler arasındaki bağları her alanda güçlendirmeye katkı sunar. Ülkelerin siyasi, hukuki ve ekonomik açıdan güçlendirilmesi; tabii kaynakların tam ve verimli kullanılmasının sağlanması suretiyle refahın yükseltilmesi; sosyal ve kültürel alanlarda ilişkilerin ilerletilmesi TÜRKPA'nın temel amaçları arasında yer alır.

Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Türk dünyasının ortak çıkarlarını desteklemek ve iş birliğini teşvik etmek amacıyla kurulan önemli bir organizasyondur. TÜRKPA'nın oluşumu, kurumsal yapısı ve dış politikası, Türk devletleri arasında güçlü bir iş birliği ağı oluşturmak için belirli bir stratejiyi takip etmektedir.

TÜRKPA, 21. yüzyılın başlarında, Türk devletlerinin parlamenterlerinin katılımıyla oluşturulan bir platformdur. Asamble, Türk devletlerinin ortak kültürel bağlarını, tarihlerini ve değerlerini paylaşmaları üzerine kurulmuştur. Kuruluş amacı, Türk dünyasının birlikte daha güçlü bir geleceğe doğru ilerlemesine olanak sağlamak ve ortak çıkarları desteklemektir.

TÜRKPA'nın kurumsal yapısı, üye devletlerin parlamenterlerinden oluşan bir genel kurul ve bu genel kurulun çalışmalarını yöneten bir yönetim kurulundan oluşmaktadır. Genel kurul, TÜRKPA'nın en üst karar alma organıdır ve her üye devletten birer temsilciyi içermektedir. Yönetim kurulu ise genel kurulun faaliyetlerini koordine eder ve asamblenin stratejik hedeflerini belirler.

TÜRKPA'nın kurumsal yapısında ayrıca, genel sekreterlik gibi çeşitli destek birimleri bulunmaktadır. Genel sekreterlik, asamblenin günlük işleyişinden sorumludur ve projelerin uygulanmasını koordine eder. Diğer destek birimleri arasında komiteler, danışma kurulları ve daimî sekreterlik gibi yapılar yer almaktadır.

TÜRKPA'nın dış politikası, Türk devletleri arasında iş birliğini teşvik etmek ve bölgesel istikrarı sağlamak üzerine odaklanmıştır. Asamble, üye devletler arasında siyasi diyalogu artırmak, ekonomik iş birliğini geliştirmek ve kültürel etkileşimi desteklemek suretiyle bu hedefleri gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

TÜRKPA'nın dış politikası ayrıca, uluslararası alanda Türk devletlerinin sesini yükseltmek ve ortak çıkarları savunmak üzerine de odaklanmıştır. Asamble, uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmak suretiyle Türk devletlerinin küresel konulardaki etkinliğini artırmak ve bölgesel sorunlara çözüm bulmak için çaba göstermektedir.

TÜRKPA, Türk devletleri arasında iş birliğini teşvik etmek ve ortak çıkarları desteklemek amacıyla kurulan önemli bir organizasyondur. Oluşumu, kurumsal yapısı ve dış politikası, Türk dünyasının birlikte daha güçlü bir geleceğe doğru ilerlemesine katkı sağlamaktadır. Ancak, başarılı olabilmesi için sürekli olarak güncellenmeli ve geliştirilmelidir (tbmm.gov.tr erişim tarihi: 13.04.2024)

Türk Dünyası'nın parlamenter deki gücü olan Türkpa'nın görev ve sorumlulukları da belirlenmiştir. TÜRKPA'nın görev ve sorumlulukları, Türk devletleri arasında iş birliğini artırmak ve ortak çıkarları savunmak üzerine odaklanmıştır (TURKPA,2008).

Bölgesel İşbirliğini Teşvik Etme

TÜRKPA'nın temel görevlerinden biri, Türk devletleri arasında bölgesel iş birliğini teşvik etmektir. Asamble, üye devletler arasında siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda iş birliği fırsatlarını tanıtarak ortak çıkarların korunmasını ve geliştirilmesini sağlar.

Parlamentolar Arası Diyalogu Artırma

TÜRKPA, Türk devletlerinin parlamenterlerinin katılımıyla oluşturulan bir platform olduğu için parlamentolar arası diyalogu artırmayı ve bilgi alışverişini teşvik etmeyi amaçlar. Bu sayede, Türk devletleri arasında daha etkin bir iletişim ve iş birliği sağlanır.

Ortak Çıkarları Savunma

Asamble, Türk devletlerinin ortak çıkarlarını savunmak ve uluslararası alanda Türk dünyasının sesini yükseltmek için çaba gösterir. Bu kapsamda, TÜRKPA üye devletlerinin çeşitli konulardaki politikalarını koordine etmeyi ve ortak bir perspektif oluşturmayı hedefler.

Demokrasi ve İnsan Haklarını Destekleme

TÜRKPA, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü teşvik etme amacıyla çeşitli projeler ve faaliyetler düzenler. Bu kapsamda, demokratik kurumların güçlendirilmesi ve insan haklarının korunması için çaba gösterilir.

Kültürel Etkileşimi Artırma

Asamble, Türk devletleri arasında kültürel etkileşimi artırmayı ve ortak kültürel mirası korumayı hedefler. Kültürel etkinlikler, sergiler, festivaller ve eğitim programları gibi çeşitli faaliyetler düzenlenerek Türk kültürünün yayılması ve tanıtılması desteklenir.

Bölgesel İstikrarı Destekleme

TÜRKPA, bölgesel istikrarın korunması ve güçlendirilmesine katkıda bulunmayı hedefler. Bu doğrultuda, siyasi çatışmaların çözümüne yardımcı olmak, ekonomik kalkınmayı desteklemek ve barışı sağlamak için çaba gösterilir.

TÜRKPA'nın görev ve sorumlulukları, Türk devletleri arasında iş birliğini teşvik etmek, ortak çıkarları savunmak, demokrasi ve insan haklarını desteklemek, kültürel etkileşimi artırmak ve bölgesel istikrarı desteklemek üzerine odaklanmıştır. Bu görevler doğrultusunda, TÜRKPA Türk dünyasının birlikte daha güçlü bir geleceğe doğru ilerlemesine katkı sağlamaktadır.

4.TÜRKPA'nın Türk Devletleri Üzerindeki Etkin Rolü

TÜRKPA (Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi), Türk devletleri arasında iş birliğini teşvik eden ve ortak çıkarları destekleyen önemli bir platformdur. Türk devletlerinin kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda iş birliği yapmalarını amaçlayan bu asil organizasyon, Türk dünyasının birlikte daha güçlü bir geleceğe doğru ilerlemesine katkı sağlamaktadır.

TÜRKPA'nın Türk devletleri üzerindeki etkin rolü, bölgesel istikrarın ve kalkınmanın güçlendirilmesine yönelik çabalarında ortaya çıkmaktadır. Asamblenin kuruluşundan bu yana, üye devletler arasında karşılıklı güvenin ve anlayışın artırılması için çeşitli projeler ve faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu projeler arasında ekonomik iş birliği anlaşmaları, kültürel etkinlikler, eğitim programları ve demokrasiye destek projeleri bulunmaktadır.

TÜRKPA'nın Türk devletleri üzerindeki etkin rolü, özellikle ekonomik iş birliği alanında belirgin bir şekilde görülmektedir. Üye devletler arasında ticaretin artırılması, yatırım olanaklarının geliştirilmesi ve ortak altyapı projelerinin hayata geçirilmesi için çeşitli çabalar sarf edilmektedir. Bu çabalar, Türk devletlerinin ekonomik potansiyelini artırarak bölgesel kalkınmaya önemli katkılarda bulunmaktadır.

TÜRKPA ayrıca, Türk devletlerinin siyasi ilişkilerinin güçlendirilmesine de katkı sağlamaktadır. Asamble, üye devletler arasında diyalog ve iş birliği fırsatları yaratmak suretiyle bölgesel barış ve istikrarın korunmasına yardımcı olmaktadır. Bu çabalar, bölgesel krizlerin çözülmesi ve uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır (Yaldız, 2023: 64-66).

Kültürel alanda da TÜRKPA'nın Türk devletleri üzerindeki etkin rolü gözlemlenmektedir. Asamble, Türk kültürünün ve mirasının korunması ve yayılması için çeşitli projeler ve etkinlikler düzenlemektedir. Bu projeler, Türk devletleri arasında kültürel etkileşimi artırarak karşılıklı anlayışı güçlendirmekte ve ortak bir kültürel kimlik oluşturmaktadır.

Ancak, TÜRKPA'nın Türk devletleri üzerindeki etkin rolünü değerlendirirken karşılaşılan zorlukları da göz ardı etmemek gerekir. Siyasi farklılıklar, ekonomik güç dengesizlikleri ve kültürel farklılıklar, iş birliği ve uyum sürecini zorlaştırabilir. Bu nedenle, TÜRKPA'nın Türk devletleri arasında iş birliğini teşvik etme ve ortak çıkarları destekleme çabaları, dikkatli bir şekilde yönetilmelidir.

TÜRKPA'nın Türk devletleri üzerindeki etkin rolü, bölgesel istikrarın ve kalkınmanın güçlendirilmesine önemli bir katkı sağlamaktadır. Ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda yapılan iş birliği çabaları, Türk devletlerinin birlikte daha güçlü bir geleceğe doğru ilerlemesine olanak sağlamaktadır. Ancak, bu çabaların başarılı olabilmesi için karşılaşılan zorlukların dikkate alınması ve ortak çözümler bulunması gerekmektedir.

5.Türk Devletlerinin Birliği; Parlamento Arası Diyalog Rolü

Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Türk devletleri arasında parlamentolar arası diyalogu güçlendirmek ve iş birliğini artırmak amacıyla kurulmuş önemli etkendir. TÜRKPA, Türk dünyasının ortak çıkarlarını savunmak ve bölgesel istikrarı desteklemek için parlamentolar arası ilişkileri geliştirmeyi hedefler.

Parlamentolar arası diyalog, ülkeler arasında resmi hükümetler aracılığıyla gerçekleştirilen diplomatik ilişkilere alternatif bir platform sağlar. Parlamentolar arası diyalog, milletvekillerinin doğrudan katılımıyla gerçekleştirilen görüşmeler, toplantılar ve etkinlikler yoluyla ülkeler arasında karşılıklı anlayışı artırır, ortak çıkarları belirler ve iş birliği fırsatlarını tanımlar.

TÜRKPA, Türk devletlerinin parlamentoları arasında etkin bir diyalog ve iş birliği ağı sağlamak için çeşitli faaliyetler yürütür. Bunlar arasında düzenli olarak gerçekleştirilen toplantılar, konferanslar, çalışma ziyaretleri ve temaslardır. Bu etkinlikler, Türk devletlerinin parlamenterlerinin bir araya gelerek ortak konuları ele almasını, politika önerileri geliştirmesini ve iş birliği fırsatlarını değerlendirmesini sağlar (Durdular, 2017: 121-122).

TÜRKPA'nın parlamentolar arası diyalogu güçlendirmesi, Türk devletlerinin ortak çıkarlarını savunma kapasitesini artırır. Bu diyalog sayesinde, üye devletler arasında siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda iş birliği fırsatları tanımlanır ve ortak projeler hayata geçirilir.

Ayrıca, parlamentolar arası diyalog, Türk devletlerinin uluslararası alanda daha etkin bir şekilde temsil edilmesini sağlar ve bölgesel istikrarın güçlendirilmesine katkı sağlar (Durdular, 2017: 123-125).

TÜRKPA'nın parlamentolar arası diyalogu güçlendirmesi, Türk devletlerinin birlikte daha güçlü bir geleceğe doğru ilerlemesine önemli bir katkı sağlar. Bu diyalog, üye devletler arasında karşılıklı anlayışı artırır, ortak çıkarları belirler ve iş birliği fırsatlarını değerlendirir. TÜRKPA'nın parlamentolar arası diyalogu güçlendirmesi, Türk dünyasının birliği için rol oynar.

6.TÜRKPA’nın Türk Devletleri ile Faaliyetleri

TÜRKPA, Türk dünyasının çeşitli ülkelerinden gelen parlamentoların bir araya geldiği ve ortak konular üzerinde görüş alışverişinde bulunduğu bir forum sağlar.

TÜRKPA'nın tarihindeki dönüm noktalarından biri, Bakü'de gerçekleştirilen ilk kurul olmuştur. Bu kurul, TÜRKPA'nın ilk adımlarını atan ve Türk devletlerinin parlamentoları arasında iş birliğini teşvik eden bir başlangıç olmuştur.

Bakü'deki ilk kurul, Türk dünyasının parlamentoları arasında ilk kez resmi olarak bir araya gelerek ortak konuları ele almak ve iş birliği fırsatlarını değerlendirmek için bir platform sağlamıştır. Bu kurul, Türk devletlerinin parlamentolarının yanı sıra, çeşitli sivil toplum örgütleri, akademisyenler ve uzmanların da katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu, Türk dünyasının geniş bir yelpazesinin temsil edilmesini ve çeşitli perspektiflerin paylaşılmasını sağlamıştır.

Bakü'deki ilk kurul, çeşitli önemli konuların ele alındığı verimli bir platform sağlamıştır. Bu konular arasında, ekonomik iş birliği olanakları, kültürel etkileşim, demokrasi ve insan hakları gibi temel konular bulunmaktadır. Parlamentolar arası diyaloglar ve çeşitli panel oturumları, katılımcıların görüşlerini paylaşmalarını ve ortak çözümler aramalarını sağlamıştır. Ayrıca, TÜRKPA'nın gelecekteki faaliyetleri ve stratejik hedefleri de ele alınmıştır.

Türk dünyasının parlamentoları arasında önemli bir bağlantı noktası oluşturmuş ve iş birliğinin temellerini atmıştır. Bu kurulun sonuçları, Türk devletlerinin parlamentoları arasında daha sıkı bir iş birliğini teşvik etmek ve ortak çıkarları savunmak için önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Gelecekteki kurulların, bu başlangıçtan ilham alarak Türk dünyasının birlikte daha güçlü bir geleceğe doğru ilerlemesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Bakü'deki ilk kurul, TÜRKPA'nın kuruluşundan bu yana geçen süreçteki önemli bir kilometre taşı olmuştur. Bu kurul, Türk devletlerinin parlamentoları arasında güçlü bir iş birliği ağının oluşturulmasına yönelik atılan ilk adımların bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Gelecekteki kurulların, bu başlangıçtan ilham alarak Türk dünyasının birlikte daha güçlü bir geleceğe doğru ilerlemesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) Birinci Genel Kurul toplantısı Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi, Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu, Kırgızistan Cumhuriyeti Jogorku Keneşi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcilerinin katılımıyla 29 Eylül 2009 tarihinde Bakü'de gerçekleştirilmiştir.

Parlamenter Asamble,

- 21 Kasım 2008 tarihinde İstanbul'da imzalanan Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenterler Asamblesi'ne dair anlaşmayı, modern dünyaya yeni çağrılar yapmadan önce halkımızın çabalarının bir araya gelmesiyle ilgili önemli tarihi olay olarak not ederek,
- TÜRKPA katılımcı ülkelerinin parlamentolarının devletlerin yaşamlarında oynadığı önemli rolün, devletlerin demokratik gelişiminin gerekli koşullarından biri olduğuna dayanarak; katılımcı devletlerin üst düzey parlamentolar arası iş birliğinin ve tarihlerinin, dil ve kültürlerinin ortaklığının altını çizerek,
- TÜRKPA'nın bağımsızlık ilkelerine, egemenlik, toprak bütünlüğüne ve sınırların tahrip edilemezliğine, yasal eşitliğe, içişlerine müdahale edilmemesine, siyasi ve ekonomik güvencenin güçlendirilmesine devletlerin tehdit veya zor kullanma, ekonomik ve diğer baskı yöntemleri, doğal kaynakların tam ve verimli kullanımıyla insanların refahının artması, ulusal ekonomilerin dinamik gelişimine güçlü katkılar getirmesini dileyerek, Aşağıdaki hususları beyan eder:

1. Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi çerçevesindeki iş birliği, devletlerimiz arasındaki politik, ekonomik, kültürel ve diğer ilişkileri derinleştirmenin ve halklarımızı birbirilerine yakınlaştırmanın en önemli yoludur.

2. Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi'nin faaliyeti, kardeş halklarımızın daha da kalkınması adına, katılımcı devletlerin tarihinin, dilinin ve kültürünün ortaklığı tarafından sunulan olanakların kullanımına dayanmaktadır.

3. Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, devletlerimizin karşılıklı olarak avantajlı ve eşdeğer iş birliğine yeni bir itici güç verecektir.

4. Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, parlamentolar arası iş birliğinin niteliksel olarak yeni bir adımı olan parlamenter diplomasi yoluyla devletler arasındaki siyasi diyaloğun daha da gelişmesine yardımcı olmayı ve kalkınma ile bölgesel ve küresel güvenliğin korunmasını amaçlayan çeşitli inisiyatiflerin uygulanması için elverişli bir siyasi alan yaratmayı amaçlamaktadır (TURKPA, 2009: Bakü-Deklarasyon s. 1-3)

7.Türk Devletlerinin Parlamenter Sistem Görünümleri

Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan, TÜRKPA'yı kuran ülkelerdir ve her birinin parlamento yapıları farklılık gösterir. Bu ülkelerin parlamentoları, Türk dünyasının çeşitliliğini ve demokrasi anlayışlarının farklılıklarını yansıtır. Her bir ülkenin parlamentosu, ulusal delegasyonlarıyla bir araya gelerek TÜRKPA çatısı altında ortak çıkarları ve iş birliği fırsatlarını değerlendirir. Bu bölümde, her ülkenin parlamenter sistem görünümü ayrıntılı olarak incelenecek ve ulusal delegasyonlarının TÜRKPA'daki rolü ele alınacaktır.

Azerbaycan'ın yasama organı olan Azerbaycan Milli Meclisi, ülkenin anayasası tarafından belirlenen yetkilerle donatılmış ve 125 milletvekilinden oluşan bir yapıya sahiptir. Milletvekilleri, temsili seçim sistemi ile beş yıllığına görev yapmak üzere eşit, doğrudan ve gizli oy kullanarak seçilirler. Son seçimler 9 Şubat 2020 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Anayasanın 7. maddesi, yasama yetkisinin Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi tarafından kullanılacağını belirtirken, 81. madde de bu yetkinin kullanımının aynı şekilde Milli Meclis tarafından gerçekleştirileceğini ifade etmektedir.

TÜRKPA'nın kurucu üyelerinden olan Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi, asamble içerisinde milletvekillerinden oluşan bir delegasyonla temsil edilmektedir. Bu delegasyon, başkan dahil olmak üzere dokuz üyeden oluşmaktadır. Azerbaycan Ulusal Delegasyonu, TÜRKPA çatısı altında ülkenin parlamento yapısını ve yasama süreçlerini temsil etmektedir (Özkan, 2023: 132).

TÜRKPA'nın kurucu üyelerinden birisi olan Kazakistan'ın parlamento sistemine bakıldığında ise Kazakistan Anayasa metninin 49. Maddesi ile 62. Maddesi dahil olan kısımda parlamentoya ilişkin bilgilerinin yer aldığı görülebilmektedir. Anayasanın 49. Maddesi *"Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu, yasama yetkisini kullanan Cumhuriyetin en yüksek temsil organıdır"* hükmüne yer vermiştir. Kazakistan Cumhuriyeti'nin anayasası, parlamentonun görevlerini ve işleyişini belirleyen temel prensipleri ortaya koyar. Anayasanın 62. maddesi, parlamentonun, Kazakistan Cumhuriyeti kanunları, Parlamento kararları ve Senato ve Meclis kararları şeklinde Cumhuriyet topraklarında bağlayıcı olan yasama işlemlerini kabul ettiğini belirtir. Kazakistan Parlamentosu, anayasal olarak Senato ve Meclis olmak üzere iki kamaradan oluşur. Anayasanın 50. maddesine göre, Meclis, Anayasa Kanununun belirlediği usule göre seçilen yüz yedi milletvekilinden oluşur. Senato ise altı yıl süreyle görev yapacak milletvekillerinden oluşur. Bu doğrultuda, Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu, Meclis'te 98 sandalye ve Senato'da 50 sandalyeden oluşmaktadır. Her iki kamaradan toplam on kişilik bir delegasyon, Kazakistan'ı TÜRKPA'da temsil etmektedir. Bu delegasyon, parlamentonun işleyişini ve Kazakistan'ın yasama süreçlerini TÜRKPA çatısı altında temsil etmektedir (Özkan, 2023: 133).

Kırgızistan'ın parlamento yapısı, 5 Mayıs 1993 tarihinde kabul edilen Kırgız Cumhuriyeti Anayasası çerçevesinde şekillenmiştir. İlk dönem Jogorku Keneş'in seçimleri Şubat 1995'te gerçekleştirilmiş olup, kuruluşunda iki kamaralı bir yapıya sahipti. Ancak 2003 yılında yapılan anayasal reform ile 2005 yılında tek kamaralı bir yapıya dönüştürülmesi

kararlaştırılmıştır. Kırgız Cumhuriyeti Anayasası'nın 1. maddesi, Cumhurbaşkanı ve Jogorku Keneş'in, Kırgız Cumhuriyeti halkı adına konuşma hakkına sahip olduğunu belirtir. Ayrıca, anayasanın 76. maddesi, Kırgız Cumhuriyeti Parlamentosu'nun, kendi yetkileri dahilinde yasama ve kontrol işlevlerini kullanan en yüksek temsil organı olduğunu vurgular.

Jogorku Keneş'in doksan milletvekilinden oluştuğu ve milletvekillerinin beş yıllık dönem için seçildiği belirtilir. Kırgız Cumhuriyeti'nin Jogorku Keneşi, asamblede temsil edilen dokuz kişilik bir delegasyonla görev yapmaktadır. Bu delegasyon, Jogorku Keneş'in işleyişini ve Kırgızistan'ın yasama süreçlerini TÜRKPA çatısı altında temsil etmektedir (Tuic Akademi, 2012)

TÜRKPA'nın son kurucularından biri olan Türkiye Cumhuriyeti devleti ise; Türkiye Cumhuriyeti, parlamenter demokrasi ile yönetilen bir ülkedir. Türkiye'nin parlamenter sistemi, Anayasa tarafından belirlenen temel prensiplere dayanır ve ülkenin yasama, yürütme ve yargı organlarını içerir.

Türkiye'nin yasama organı TBMM'dir. TBMM, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na uygun olarak seçilen milletvekillerinden oluşur. TBMM, yasama yetkisini kullanarak kanunlar çıkarır, ulusal politikaları belirler ve hükümeti denetler. TBMM, çoğulcu bir yapıya sahiptir ve farklı siyasi partilerden gelen milletvekilleri tarafından temsil edilir. Türkiye'de yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve hükümet tarafından icra edilir. Cumhurbaşkanı, halk tarafından doğrudan seçilir ve devlet başkanı olarak görev yapar. Cumhurbaşkanının yetkileri arasında hükümeti kurma, bakanları atama ve yürütme organının başı olarak ulusal politikaları belirleme bulunur. Hükümet ise Başbakan veya Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve TBMM'nin güvenoyunu alarak göreve gelir. Hükümet, Cumhurbaşkanı veya Başbakan tarafından yönetilir ve yasaların uygulanmasından sorumludur.

Türkiye'nin yargı organı, bağımsız ve tarafsız bir yapıya sahip olan Türk yargısıdır. Yargı organı, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay ve sayısız mahkemeden oluşur. Türk yargısı, yasaların uygulanması ve yasalara uygunluk konusunda kararlar verir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin parlamenter sistemi, demokratik ilkeler ve temel insan haklarına dayalı olarak işler. TBMM, yasama organı olarak halkın temsilini sağlarken, Cumhurbaşkanı ve hükümet, yürütme organı olarak ülkenin günlük yönetiminden sorumludur. Türk yargısı ise hukukun üstünlüğünü ve adaletin sağlanmasını temin eder. Bu şekilde, Türkiye'nin parlamenter sistemi, halkın iradesini yansıtan demokratik bir yönetim modelini benimser (mevzuatdergisi, 2004).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, diğer üç üye devlet gibi, biri başkan olmak üzere toplamda dokuz kişilik bir delegasyonla TÜRKPA'da temsil edilmektedir.

Sonuç

TÜRKPA, Türk dünyasının birleştirici gücü olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bu makalede incelenen TÜRKPA, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi Türk devletlerinin parlamentolarını bir araya getirerek, siyasi diyalogu teşvik etmek ve ortak çıkarları savunmak amacıyla kurulmuş bir platformdur. TÜRKPA'nın kökeni, kuruluş amacı, tarihçesi, görevleri, yapılanması ve faaliyetleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

TÜRKPA, üye devletler arasında güçlü bir iş birliği ve dayanışma ağı oluşturmuştur. Parlamentolar arası diyalogun güçlendirilmesi, ortak çıkarların savunulması ve Türk dünyasının birliğinin teşvik edilmesi gibi amaçlar doğrultusunda birçok projeye imza atmıştır. Her yıl düzenlenen toplantılar ve etkinlikler, üye devletler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve ortak projelerin hayata geçirilmesi için önemli bir fırsat sunmaktadır.

TÜRKPA'nın parlamento yapıları ve temsiliyeti incelenmiş ve her ülkenin katılım süreci ve rolü ele alınmıştır.

Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan'ın parlamentoları, TÜRKPA çatısı altında ortak çıkarları savunmak için bir araya gelerek, Türk dünyasının birleşik bir geleceğine katkı sağlamaktadır.

TÜRKPA'nın Türk devletleri arasında birleştirici bir güç olduğu vurgulanmıştır. TÜRKPA, Türk dünyasının ortak tarih ve kültür mirası etrafında bir araya gelerek, birlik ve dayanışmayı güçlendirmektedir. Türk devletlerinin ortak çıkarlarını savunmak için güçlü bir platform sağlayan TÜRKPA, Türk dünyasının birleşik bir geleceği için önemli bir rol oynamaktadır.

TÜRKPA'nın Türk dünyasının birleştirici gücü olarak önemli bir rol oynadığı ve Türk devletleri arasında iş birliğini güçlendirdiği açıktır. Türk devletlerinin ortak çıkarlarını savunmak ve birlikte ortak projeler geliştirmek için önemli bir platform olan TÜRKPA, Türk dünyasının birleşik bir geleceği için umut vermektedir.

KAYNAKÇA

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası. (1995), "Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası", İnternet Adresi https://www.meclis.gov.az/news-az.php?id=3&lang=az erişim tarihi: 13.04.2024

anayasa.gov. (1982), "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası", İnternet Adresi: https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/, Erişim Tarihi: 13.04.2024

Appasova, D. (2023). Потенциал Организации тюркских государств в обеспечении безопасности тюркского мира. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(2), 716-732. https://doi.org/10.33206/mjss.1251847

Durdular, E. (2017). Parliamentary Assembly of Turkic-Speaking Countries TurkPA : Beyond Parliamentary Diplomacy. PERCEPTIONS: Journal of International Affairs, 22(1), 115-142.

Erdoğan, H. (2014). Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesinin TÜRKPA Uluslararası Hukuki Kişiliği. Yasama Dergisi (27), 5-30.

Kırgızistan'ın Siyasi Yapısı ve Anayasal Sistemi | TUİÇ Akademi (tuicakademi.org) erişim tarihi: 13.04.2024

akorda.kz. (1995), "Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası"
https://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution, Erişim Tarihi: 13.04.2024

Kazakistan Cumhuriyetinin Parlamenter Sistemi; https://www.parlam.kz/ erişim tarihi: 13.04.2024

Özkan, A. (2023). PARLAMENTER DİPLOMASİ EKSENİNDE BÖLGESEL BİR BÜTÜNLEŞME HAMLESİ: TÜRKPA. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(1), 125-135. https://doi.org/10.46482/ebyuiibfdergi.1314246

turk-pa.org (2023), "TÜRKPA Hakkında". İnternet Adresi: https://turk-pa.org/about, Erişim Tarihi: 13.04.2024

turk-pa.org/declaration (2023), "Deklarasyonlar", İnternet Adresi: https://turk-pa.org/declaration/all, Erişim Tarihi: 13.04.2024

27-29 сентября 2009 года в Баку прошло первое заседание новой организации - ТюркПА. ТюркПА: Стамбул - Баку - Астана (zakon.kz) erişim tarihi: 13.04.2024

TÜRKPA genel bilgiler ve faaliyetleri; www5.tbmm.gov.tr/ul_kom/turkpa/genel_bilgiler.htm# erişim tarihi: 13.04.2024

Yaldız, F. (2023). THE POLITICAL VISION OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES: AN ANALYSIS OF THE TURKIC WORLD VISION 2040. Eurasian Research Journal, 5(2), 61-79.